

НОТАРІАТ І НОТАРІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЧАСІВ АВСТРО-УГОРЩИНИ

(на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.)

Розглянуто актуальні питання правового регулювання нотаріальної діяльності, органів нотаріату на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.

Охарактеризовано Закон від 25 липня 1871 року «Про обов'язковість нотаріального посвідчення деяких угод».

Здійснено аналіз нормативного акта Австрійської імперії «Закону від 25 липня 1871 про запровадження нового Нотаріального порядку».

Стверджено, що більшість норм Австрійського Нотаріального порядку досі актуальні.

Ключові слова: *нотаріальний порядок, нотаріус, нотаріальний архів, заповіт.*

Постановка проблеми. Західноукраїнські землі, які знаходилися майже у центрі Європи, завжди приваблювали іноземців.

У другій половині XVIII – першій половині XIX ст. українські землі Східної Галичини та Північної Буковини входили до складу Австрії, а Закарпаття – до складу Угорщини. Це й відобразилося у правовій системі, що функціонувала у Галичині, Буковині й Закарпатті.

1867 р. австрійський парламент затвердив угоду про унію двох держав – Австрії й Угорщини, кожна із яких увійшла до складу Австро-Угорської дуалістичної монархії та проіснувала до кінця Першої світової війни.

Суспільно-політичний устрій і правове становище населення західноукраїнських земель визначали функціонування адміністративно-управлінських структур і застосування законодавства Австрійської, а згодом – Австро-Угорської монархії [1, с. 101].

Одразу ж після приєднання, зокрема українських земель, австрійським і угорським урядами було вжито заходів щодо уніфікації права, що, своєю чергою, сприяло централізації управління підвладними територіями [2, с. 269].

Нотаріат розвивався разом зі змінами суспільного устрою та зазнавав постійного впливу з боку держави.

Після першого поділу Польщі і переходу Галичини під владу Австрії у 1772 році тут ще упродовж певного періоду (до 1784 р.) діяв давній устрій судовий польський, а з ним і земські та гродські канцелярії. Австрійський уряд залишив на своїх посадах і усіх урядників канцелярських. Однак судова реформа 1783 р. реорганізувала земські і гродські суди і запровадила станові шляхетські суди [3, с. 139].

Аналіз історико-правових аспектів розвитку нотаріального законодавства України, зокрема на західноукраїнських землях за часів Австрії та Австро-Угорщини, буде корисним у контексті реформування інституту нотаріату та нотаріального законодавства.

Стан дослідження. Питання історії нотаріату в Україні досліджували чимало вітчизняних учених, зокрема: В. В. Баранкова, М. М. Дякович, Л. В. Єфіменко, В. В. Комаров, О. І. Нелін, М. В. Никифорак, В. Д. Степаненко, В. М. Черниш, Л. Є. Ясінська та ін.

Вагомий внесок у дослідження права, зокрема нотаріату Західної України, здійснили відомі українські науковці: М. В. Никифорак, О. І. Нелін і Л. Є. Ясінська, а також В. С. Кульчицький, Б. Й. Тишик, І. Й. Бойко, І. Я. Терлюк, С. Дністрянянський. У працях цих науковців висвітлювалися в основному загальні питання нотаріальної діяльності та мало приділено уваги законодавству щодо особливостей вчинення нотаріальних дій.

Мета статті – аналіз норм Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 року, висвітлення накопичення історико-правових знань щодо порядку вчинення окремих нотаріальних дій.

Виклад основних положень. До вступу в дію на території західноукраїнських земель Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р. нотаріальні функції на цих землях виконували канцелярії судів, які вели так звані актові книги (уведені ще Литовським статутом 1529 р.). Вписаний писарем суду (а його часто називали нотаріус, тобто секретар суду) в актові книги документ (заповіт, договір, закладна, відступна та ін.), набував юридичної сили, і на випадок виникнення в подальшому спору був головним доказом [4, с. 43].

Як інститут попереднього судочинства нотаріат був запроваджений у коронних австрійських землях цісарським патентом від 29 вересня 1850 року і розглядався, за словами тодішнього Міністра юстиції, як необхідний елемент нового судового порядку [5, с. 61]. До введення нотаріату спричинився загальний ріст культури, виникла

потреба звернути увагу на важливість формальностей при укладенні правових угод, гарантувати правильність висновків, полегшити дотримання і правових вимог, і інтересів сторін [2, с. 237].

Як зауважує М. Б. Кальницький, австрійська система нотаріату вважалася однією з найдосконаліших у Європі. Йому відводилася роль важливого інституту попереднього судочинства [6, с. 68].

Із 1850 р. упродовж 20 років в Австрії тричі здійснювалося законодавче регулювання нотаріату [5, с. 61].

11 жовтня 1854 року вийшла постанова Міністерства юстиції про практику та професійні іспити кандидатів у нотаріуси, а 21 травня 1855 року – цісарський патент затвердив новий нотаріальний порядок [2, с. 237]. Відповідно до цього патенту, нотаріусів використовували ще й як судових комісарів: вони засвідчували випадки смерті, спадкування, сирітські справи, давали судові оцінки у спірних справах про рухоме і нерухоме майно та ін.

Відповідно до цісарського патенту від 7 лютого 1858 р., нотаріальне Положення 1855 р. з 1 листопада 1859 р. уводилося і на територію Галичини. Саме з цієї дати розпочинається історія галицького нотаріату як відокремленого від судової влади і незалежного правового інституту, який спирався на широке професійне самоврядування [7, с. 118].

Нотаріальний порядок 1855 року виявився недосконалим, оскільки чітко не окреслив виняткову компетенцію нотаріусів, що на практиці призвело до змішування функцій нотаріусів і адвокатів [8, с. 49], тому виникла потреба у подальшому реформуванні інституту нотаріату.

Дискусії припинив 1871 року законодавець, прийнявши 25 липня 1871 р. відповідний Закон, який був виданий та розісланий 1 серпня 1871 року вісьмома мовами, зокрема українською: «Законъ зъ дня 25 Липця 1871, дотычно заведенія нового нотаріатского порядка». Тобто вказаним законом запроваджувався новий «Нотаріатскій порядокъ» (Нотаріальний порядок або, як його ще називають деякі вчені, – Нотаріальне положення) [9].

У Галичині закон 1871 року реально почав діяти вже з перших днів листопада, а на Буковині – з 1 жовтня 1888 року.

Також 25 липня 1871 року імператором Францом Йосифом був підписаний закон «Про обов'язковість нотаріального посвідчення деяких угод» («Законъ зъ дня 25 Липця 1871, дотычно вымаганія абы некоторін правнін дела нотаріально были составлени») [10], який

вступив у силу одночасно із Нотаріальним порядком, тобто з 1 листопада 1871 року.

Згідно з параграфом першим закону, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягали: шлюбні договори; укладені між подружжям договори про купівлю, міну, ренту, позику, а також боргові зобов'язання між ними; підтвердження про отримання приданого віна, навіть якщо мали б бути видані не дружині, а іншим особам; договори дарування без дійсної передачі; усі правові угоди, що укладаються неграмотними та особами з певними вадами (сліпі, глухі, німі). При цьому Закон не змінював інші постанови щодо судового чи нотаріального засвідчення правових угод.

Нове нотаріальне Положення 1871 року розпочало важливий етап розвитку нотаріату на західноукраїнських землях. Згідно зі свідченням сучасників, цей закон мав таку цілісність і внутрішню гармонію усіх окремих його положень, що міг би слугувати зразком для будь-якої цивілізованої держави [11, с. 11–12].

На думку М. В. Никифорак, лише із запровадженням нотаріального порядку 1871 р. нотаріат розпочав діяти як самостійна, незалежна від судів, установа. На відміну від судів, нотаріат був поставлений всередину народу, хоча й розглядався як необхідна умова досконалого судового порядку [5, с. 61]. Нотаріальний порядок складався з одинадцяти розділів, 184 параграфів і додатків. Розділи перший та другий порядку регулювали порядок призначення на посаду нотаріуса та припинення його повноважень.

Нотаріуси призначалися державою в особі Міністерства юстиції й публічно уповноважувалися нею на підставі та відповідно до закону укладати і посвідчувати факти чи документи, що мають юридичне значення, видавати копії документів; приймати на зберігання цінні папери і гроші для передачі третім особам.

Рішенням Міністерства юстиції визначалися кількість нотаріусів у кожному окрузі та офіційні місця його розміщення, за поданням нотаріальної палати. Розгляд питання щодо збільшення або зменшення кількості нотаріальних посад в окрузі, а також щодо перенесення офіційного місця знаходження в інше місце, погоджувалося із нотаріальною палатою.

Параграфом 6 Закону встановлені підвищені вимоги до особи, яка прагнула здобути посаду нотаріуса, а саме: підданам монархії, досяг 24 років; мав бездоганну поведінкою і був наділений правом вільно розпоряджатися своїм майном; закінчив правничі та політичні науки

і склав теоретичні іспити чи здобув ступінь доктора права; мав стаж не менше як чотири роки практичної діяльності, із яких, принаймні, два роки нотаріальної практики, а інші два роки практикувався у суді, адвоката чи фінансовій прокуратурі; володів, крім німецької, мовою тієї місцевості, де він прагнув здобути посаду нотаріуса; не був кримінально караним.

Міністрові юстиції надавалось право призначати на посаду особу, яка не мала чотирьох років практики, проте лише у тому випадку, коли не було претендента із потрібним стажем роботи. Крім того, закон дозволяв Міністру на час трьох років від початку дії закону призначати нотаріусами тих осіб, які, маючи стаж практичної роботи чотири роки, не мали можливості відбути два роки нотаріальної практики. Це положення широко застосовувалось у тих краях Австрійської імперії, де нотаріат був уведений законом 1871 р., оскільки неможливість проходження нотаріальної практики зумовлювалась браком достатньої кількості нотаріальних контор [7, с. 122].

Діяльність нотаріуса поширювалася на округ суду першої інстанції, до якого він був призначений. Нотаріусам заборонялося нотаріусам вчиняти будь-які дії, вести справи, які суперечили честі й гідності звання чи в результаті яких могла б постраждати чи бути підірваною довіра в його неупередженість чи в достовірність посвідчених ним документів.

Заповнення вакантної посади нотаріуса відбувалося на конкурсній основі, який проводила нотаріальна палата. Порядок проведення такого конкурсу був детально регламентований в циркулярі Міністерства юстиції від 31 жовтня 1887 р. Відповідно до нього, конкурс оголошувався шляхом триразової публікації в декількох періодичних виданнях і різними, поширеними в Австрії, мовами. Після двох тижнів від дня останньої публікації кандидати подавали відповідні документи (заяву і докази їхньої відповідності формальним вимогам закону) до нотаріальної палати. Формулюючи з цього питання власну думку, нотаріальна контора передавала їх до суду першої інстанції, в окрузі якого була вакантна посада. Суд, своєю чергою, висловлюючи власну позицію щодо кандидата, передавав документи у вищу судову інстанцію, яка разом із своїм висновком надсилала їх до міністра юстиції. Після ознайомлення із всіма документами він або призначав нотаріуса, або відмовляв у призначенні [7, с. 122].

Новопризначений нотаріус, за погодженням із нотаріальною палатою, виготовляв свою печатку, яка містила: австрійський герб

(орел), ім'я та прізвище нотаря, його звання, назву краю і місця знаходження. Лише після затвердження застави та печатки, майбутній нотаріус звертався з клопотанням до Вищого крайового суду про допуск до присяги, одночасно подаючи належну кількість відтисків печатки та екземплярів свого підпису. Він складав присягу перед Вищим крайовим судом чи перед делегованим ним судом першої інстанції та отримував декрет про дозвіл на початок діяльності. Новопризначений нотаріус, або переведений до нового місця знаходження, зобов'язаний упродовж трьох місяців від дня вручення декрету про призначення або переведення, або впродовж терміну продовженого на його прохання Вищим крайовим судом розпочати виконання своїх обов'язків, оскільки в іншому випадку вважатиметься, що він відмовився від своєї посади.

Важливе значення в нормативному акті приділено мовному питанню. Так, якщо в нотаріальному окрузі використовується декілька мов, то Вищий крайовий суд мав право надати нотаріусові підтвердження, якою мовою він повинен складати нотаріальні акти, або уповноважити нотаріуса вчиняти нотаріальні дії кожною з мов, будь-коли, якщо він доведе знання цих мов, а також відібрати це повноваження, якщо він не достатньо володіє тими мовами (допускав помилки у вчиненні нотаріальних дій).

Для забезпечення своєї діяльності, а також для відшкодування збитків, які могли бути заподіяні нотаріусом, унаслідок здійснення ним професійних функцій, він уносив заставу готівкою чи цінними паперами.

Розділ III Нотаріального порядку «Застави нотаріусів» регулював не лише порядок унесення, поповнення застави, але й повернення внесених під заставу грошей-облігацій та іпотечних документів. Сума застави залежала від кількості населення того міста, де знаходилась контора нотаріуса. Наприклад, у містах із населенням 30 000 мешканців (Львові) вона становила 5000 золотих, в інших містах, в яких знаходився суд першої інстанції, – 2000 золотих, у всіх інших місцях – 1000 золотих. Нагляд за поповненням застави здійснювали нотаріальні палати, які у випадках її зменшення з тих чи інших причин або несвоечасного поповнення повідомляли про це суд першої інстанції. А у випадку виконавчого провадження застав суди були зобов'язані негайно повідомити про це нотаріальну палату. Нотаріальна палата у випадку зменшення суми застави та її невнесення упродовж тривалого періоду була уповноважена звернутися з поданням до Вищого крайового суду про прийняття рішення щодо припинення повноважень нотаріуса.

Істотне значення для розвитку інституту нотаріату в Галичині мало те, що в Австрії нотаріат утворював своєрідну корпорацію, яка управлялася нотаріальною палатою (Notariatskammer). Нотаріуси при суді I інстанції утворювали нотаріальну колегію, а якщо в окрузі їх було не менше як п'ятнадцять – нотаріальну палату. За згодою Міністра юстиції, в тих округах, де не було п'ятнадцяти нотаріусів, дозволялось утворювати одну палату на декілька округів суду I інстанції.

Нотаріальна палата складалася із голови і чотирьох, шести або восьми членів, залежно від кількості нотаріусів. Вони обирались більшістю голосів усіх нотаріусів округу шляхом таємного голосування картками терміном на три роки з правом повторного обрання.

Контроль за діяльністю нотаріусів і порядок притягнення їх до відповідальності регулював розділ X Нотаріального порядку «Нагляд над нотаріусами та способи покарання в дисциплінарному порядку».

Особливістю нотаріату в Австрії було те, що він, з одного боку, підлягав корпоративному управлінню, а з іншого, – не відділявся від загальної судової системи і перебував у суворій залежності і від Міністра юстиції, і від місцевих судових установ. Унаслідок цього в дисциплінарному розумінні нотаріуси підпорядковувалися і нотаріальній палаті, і судовим органам I і II інстанцій. Вищий же нагляд за діяльністю нотаріату в імперії належав Міністру юстиції, який призначав і звільняв нотаріусів [12, с. 116].

Учинення нотаріусом проступків, які ганьбили честь і гідність його звання, передбачало накладення нотаріальною палатою, а в місцевостях, де вона не була створена, судом I інстанції, відповідних стягнень, а саме: зауваження, попередження чи письмова догана із занесенням їх в особову справу. Лише після трьох років бездоганної праці нотаріус набував права порушити клопотання про погашення цих дисциплінарних стягнень. Якщо ж нотаріус порушив положення законів, що регламентували його діяльність, не виконав обов'язки, покладені на нього цими ж законами, чи вчинив проступок, несумісний з честю і гідністю його посади, судом II інстанції проти нього порушувалось дисциплінарне провадження (§ 157 Закону).

До нотаріусів могли застосовуватися такі види дисциплінарного стягнення: письмова догана; штраф до 500 золотих; призупинення повноважень на строк не більше одного року; заборона займатися нотаріальною діяльністю загалом. Штраф і тимчасове відсторонення від посади могли бути накладені одночасно. Дисциплінарні стягнення встановлював Вищий крайовий суд за місцем знаходження нотаріуса.

Згідно з параграфом 19 Нотаріального порядку, повноваження нотаріуса припиняються: внаслідок добровільної відмови, затвердженої Міністром юстиції; переходу нотаріуса в адвокатуру або переходу на платну державну посаду, яка, відповідно до §. 7 пункту 1 Нотаріального порядку, не може поєднуватися з посадою нотаріуса; через втрату громадянства; через втрату права вільно розпоряджатися своїм майном (§ 6 літ. а Порядку); за непоповнення зменшеної застави у випадку, передбаченому в § 27 Нотаріального порядку; у випадках, згаданих у загальних карних законах, за судово-карним вироком; унаслідок тривалої неможливості виконання обов'язків нотаріуса у результаті фізичного чи психічного захворювання, або карного вироку про усунення від виконання функцій нотаріуса. Нотаріус, який добровільно відмовлявся від своєї посади, або переводився на іншу посаду, зобов'язаний був виконувати свої попередні функції до моменту винесення рішення Вищим крайовим судом про його звільнення.

Кожен нотаріус міг приймати у свою канцелярію як помічника осіб, які відповідали всім формальним вимогам закону стосовно права бути нотаріусом і готувати їх під своїм керівництвом до нотаріальної діяльності. Нотаріальна палата вела списки всіх кандидатів свого округу. Нотаріус відповідав за проходження практики кандидата та видавав Свідоцтва про проходження нотаріальної практики, а нотаріальна палата підтверджувала їх.

Порядок заміщення нотаріуса встановлено параграфами 119–123 Нотаріального порядку. У випадку відпустки, недуги, відсутності, призупинення повноважень, усунення від обов'язків, смерті або припинення діяльності нотаріуса або ж з інших причин потрібно його замінити, тоді суд першої інстанції, який діяв у місці знаходження нотаріальної палати, призначав за її поданням заступника. Заступником міг бути призначений лише нотаріус того ж судового округу, до якого належить вільна посада, або нотаріальний кандидат, який відповідав усім вимогам, необхідним для отримання нотаріальної посади.

Нотаріус не міг діяти за межами округу під загрозою невизнання дійсності вчинюваних правочинів. Місце проживання нотаріуса не було місцем учинення нотаріальних дій.

У своїй практичній діяльності нотаріуси зобов'язувалися чітко дотримуватись вимог не лише Нотаріального порядку, але й інших нормативних актів.

Декретом імператора Йосифа II від 13 лютого 1797 року був запроваджений Галицький цивільний кодекс у Західній Галичині,

а декретом від 8 вересня 1797 р. – у Східній Галичині, яким припинено дію старого польського права. Але лише після перероблень був прийнятий Австрійський цивільний кодекс 1811 року. Із деякими змінами, внесеними в роки Першої світової війни, кодекс продовжував діяти на території Галичини й після її включення за Ризьким мирним договором 1921 р. до складу Польщі. У 1933 р. був затверджений розширений за обсягом польський кодекс зобов'язань, який припинив дію значної частини австрійського Цивільного кодексу [13, с. 143].

Згідно з вимогами § 33 Нотаріального порядку, нотаріус не має права вчиняти нотаріальні дії від свого імені, а також від імені своєї дружини та осіб, які є його прямими родичами, свояками, або усиновленими, або осіб, які є його родичами по бічній лінії аж до четвертого коліна, або свояками до другого коліна. Також не нотаріус не мав права вчиняти нотаріальні дії на свою користь або на користь однієї з зазначених осіб. Законодавцем наголошено, що нотаріальний документ, вчинений з порушенням вказаних вимог, не має сили офіційного документа.

До обов'язків нотаріуса входило не лише збереження ним таємниці вчинення нотаріальних дій перед сторонами, але й нагляд за дотриманням таємниці його помічниками (§ 37).

Вимоги до порядку складання та зберігання нотаріальних документів установлені у параграфах 43–51 Порядку.

Найбільшим за обсягом і найважливішим для діяльності нотаріусів того періоду був розділ п'ятий нормативного акта «Особливості правила діяльності нотаріусів», який охоплював §§ 52–109 та регулював: порядок вчинення нотаріальних актів, посвідчення заповітів, фактів, правильності копій, перекладів, підписів, засвідчення постанов на загальних зборах акціонерних та інших товариств, посвідчення дійсних подій (аукціони, лотереї, виставки предметів), часу надання документів, свідоцтв про знаходження живими, передача заяв, часу надання документів, вчинення протестів векселів, видача виписок, копій, витягів і свідоцтв, прийняття документів на зберігання, а грошей та цінних паперів для передачі третім особам або для пред'явлення їх органам влади. Тобто нотаріуси вчиняли в основному такі ж види нотаріальних дій, як і теперішні нотаріуси України.

Частина I згаданого розділу Нотаріального порядку регулювала вчинення нотаріальних документів, що стосуються правових декларацій і дій (нотаріальних актів).

За вчинення нотаріального акту, нотаріус був зобов'язаний, за можливості, переконатися в особистій спроможності та уповноваженні кожної зі сторін для вирішення справи, ознайомити сторони з її значенням і наслідками, як і переконатися в їхній дійсній та правдивій волі; вчинити письмово їхнє засвідчення чітко і конкретно, і після прочитання акта переконатись, запитавши особисто сторони, чи він відповідає їхньому бажанню.

Щодо встановлення осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, то, відповідно до § 55 Нотаріального порядку, нотаріус повинен особисто і за іменем знати сторони, або ж їхню особу мають підтвердити два знані йому свідки, або інший запрошений нотаріус. Свідки особи можуть перебувати зі стороною, або з нотаріусом у відносинах, зазначених у § 33, але повинні відповідати іншим вимогам уповноважених свідків акта.

Свідками акта могли бути лише особи чоловічої статі, від 20 років, особисто знайомі з нотаріусом, або ж їхня особа повинна бути підтверджена в порядку, встановленому в § 55. Свідки акта, за винятком випадку, згаданого у § 65, повинні розуміти мову, якою має бути вчинений акт, і, принаймні, один із них повинен уміти читати і писати.

Законодавець установив, що свідками не можуть бути: особи, котрі через свій фізичний або психічний стан не можуть давати свідчення; канцелярійні службовці нотаріуса і його прислуга; особи, які зацікавлені в результаті акту, беруть участь в акті, або в ньому згадані, або ж з нотаріусом знаходяться у стосунках, згаданих у § 33.

Без участі двох свідків нотаріус не мав права посвідчити такі нотаріальні акти, як нотаріальний акт про спадкову угоду або заповідальне розпорядження; коли одна зі сторін не вміє писати або не знає мови, якою вчиняється акт, або якщо сторона сліпа, глуха або німа. Замість двох свідків можна було запросити іншого нотаріуса. Тобто вказані акти можна було посвідчити лише за участю двох нотаріусів. Однак сторонам не заборонялося залучати свідків до вчинення інших нотаріальних актів. У випадку недотримання особливого порядку вчинення нотаріальних дій за участю сліпих, глухих, німих, неписьменних, осіб, які не володіють мовою або однієї сторони, або тією, якою має бути вчинений акт (§§ 54–65), то такий нотаріальний акт не має сили публічного документу.

Учинення нотаріального акта стосовно спадкової угоди або іншого заповідального розпорядження нотаріусом здійснювалося за участю трьох свідків, згідно з особливими вимогами загальної книги

цивільних законів. Якщо ж до складання заповіту залучені два нотаріуси, що відповідають вимогам, які є обов'язковими для свідків, тоді такий акт міг бути посвідченим без участі третього свідка.

Відповідно до Цивільного кодексу, не могли бути свідками під час складання заповіту: ченці, жінки, божевільні, німі, такі, що не володіли мовою заповідача (§ 591); у православного – католик.

Нотаріальні документи (нотаріальні акти, записки, посвідчення) визнавались публічними актами і мали повну доказову силу, якщо під час їх укладання і видачі були дотримані всі формальності.

Відповідно до § 68, кожний нотаріальний акт, під загрозою втрати сили офіційного документу, повинен містити: місце, а також рік, місяць і день вчинення нотаріальної дії; ім'я та прізвище нотаріуса, місце його офіційного знаходження, а якщо був присутній і інший нотаріус (§ 56, другий абзац), то ім'я та прізвище останнього; імена та прізвища сторін, а також свідків акта та тотожності особи, як і довірених осіб і перекладачів, у випадку їх присутності; підтвердження нотаріусом особи сторін і свідків; зміст справи, з посиланням до доручень та інших додатків (у випадку необхідності); примітка про прочитання акта сторонами або перелік формальностей, якими відповідно до постанови цього закону, було заміщено прочитання, як і примітку, про ознайомлення (прийняття) акта; підписи сторін, а у випадку необхідності присутності свідків, довірених осіб або перекладачів, і їхні підписи. Свідки тотожності особи проставляли свої підписи або вкінці документу, або після згадки про підтвердження тотожності – підпис нотаріуса і його офіційна печатка. Якщо ж складання та посвідчення нотаріального акта відбувалося за участю двох нотаріусів, тоді ставилися обидва відбитки печаток.

Згідно з § 112 Нотаріального порядку, нотаріус зобов'язаний вести загальний офіційний реєстр, в якому повинні міститися такі відомості: поточний номер справи; дата акта; ім'я і прізвище, звання і місця проживання сторін; предмет договору або справи із зазначенням вартості, якщо вона зазначена в документі, і штамп, використаного в документі; зазначення оплати, яку бажає нотаріус; різні можливі примітки (уваги).

Також кожний нотаріус повинен був вести такі книги: алфавітний перелік усіх сторін, справи яких записані в офіційному реєстрі, з додаванням усіх офіційних чисел реєстру, які стосуються цієї сторони; окремий алфавітний перелік усіх заповідальних розпоряджень; перелік прийнятих сум у грошах і цінних паперах; реєстр протестів векселів;

складений з вісників коронного краю перелік осіб, котрі в тому коронному краї через божевілля або розумову недостатність, або з приводу марнотравства були передані під опіку, над якими опіку продовжено після повноліття, і на масток яких оголошено конкурс. Зауважено, що цей перелік завжди мусив висіти в канцелярії, а після смерті, або завершення повноважень нотаріуса – відданий його наступникові у тому ж місці знаходження.

У кожному судовому окрузі створювали нотаріальний архів, де зберігалися справи, книги, печатки померлих, звільнених чи відставних нотаріусів. Структура і діяльність цих архівів визначалися нотаріальною палатою з подальшим затвердженням Міністра юстиції. Фінансування архівів відбувалося через державний бюджет. Лише директор архіву мав право з актів, які знаходяться в нотаріальному архіві, видавати витяги, копії або свідоцтва, і дозволу на їхній перегляд або повернення документу, взятого нотаріусом на збереження, який перебуває в актах. У тих округах судів першої інстанції, для яких не було призначено нотаріального архіву, суди виконували обов'язки архіву.

За вчинення нотаріальних дій нотаріуси стягували платежі за встановленими тарифами, зокрема, які перелічені в додатку до Нотаріального порядку «Нотаріальна тарифна ставка».

Як справедливо стверджує Л. Е. Ясінська, підсумовуючи розгляд питань щодо організації нотаріату на західноукраїнських землях за Положенням 1871 року, важливо зауважити, що високе значення цієї установи зумовлювалось і тим, що, з одного боку, підтримувався корпоративний дух цього органу, а з іншого – нотаріат не відокремлювався від судових органів. Це вивищувало його в очах громадськості загалом і юридичної спільноти зокрема [7, с. 129].

Висновки. Нотаріуси на західноукраїнських землях за часів перебування у складі Австро-Угорщини керувалися у своїй діяльності австрійським Цивільним кодексом, Нотаріальним порядком та іншими нормативними актами.

Затверджений законом від 25 липня 1871 року Нотаріальний порядок підняв на новий рівень не лише нотаріат Австро-Угорщини, але й Західної України.

Вимоги законодавця до претендента на посаду нотаріуса свідчать про те, яке важливе значення австрійський уряд приділяв проблемі підбору кадрів у нотаріаті.

Особливу увагу законодавець приділив принципу неупередженості нотаріусів, яка виявлялася у встановленні, згідно з параграфом

33 Нотаріального порядку, обмеження у праві вчинення нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені, на ім'я чи від імені своєї дружини, її та своїх прямих родичів чи побічних родичів до 4-го ступеня спорідненості.

Нотаріальний порядок за змістом виконував не лише функції інструкції з учинення нотаріальних дій, але й правил ведення нотаріального діловодства.

Отже, діяльність західноукраїнських нотаріусів за часів Австро-Угорщини сягнула доволі високого рівня поряд із діяльністю інших правоохоронних органів.

Більшість норм Австрійського нотаріального порядку залишаються актуальними досі. Норми щодо участі нотаріуса як свідка під час укладення певних правочинів можуть бути враховані законодавцем у внесенні змін у чинне цивільне та нотаріальне законодавство.

Перспективи подальших розвідок полягають у більш детальному дослідженні вчинюваних галицькими нотаріусами нотаріальних дій у складі Австро-Угорщини.

1. Нелін О. І. Інститут нотаріату в Україні: від минувшини до сьогодення: монографія / О. І. Нелін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 130 с.

2. Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.): монографія / М. В. Никифорак. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 384.

3. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: навчальний посібник / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К.: Атіка, 2003. – 320 с.

4. Левіцкий О. И. Объ актовых книгахъ относящихся къ исторіи Юго-западного Края и Малороссіи / О. И. Левіцкий. – М.: Печатня А. И. Снегирёвой, 1900. – 40 с.

5. Никифорак М. В. Нотаріат на Буковині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / М. В. Никифорак // Науковий вісник Чернівецького університету. – 1999. – Вип. 62. Правознавство. – С. 61–63.

6. Кальницький Михайло. Нариси історії нотаріату України / М. Кальницький; Укр. нотар. Палата. – К.: Гопак, 2008. – 144 с.

7. Ясінська Л. Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Л. Е. Ясінська. – Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2005. – С. 210.

8. Malec D. Notariat Drugiej Rzeczypospolitej / D. Malec. – Krakow: wydawnictwo uniwersytetu Jagiellonskiego, 2002. – 468 s.

9. Австрійське нотаріальне Положення від 25 липня 1871 р. // Вісник Законів Державних для Королівств и Країв в Державной Думе заступлених. – XXXII. – Ч. 75. – С. 161–204.

10. Закон про необхідність вчинення нотаріальних актів в деяких угодах від 25 липня 1871 р. // Вісник Законів Державних для Королівств и Країв в Державной Думе заступлених. – XXXII. – Ч. 76. – С. 205.

11. Мандельштам Л. Б. Учреждение нотариата и его организация / Л. Б. Мандельштам // Журнал Министерства юстиции. – 1899. – № 4. – 52 с.

12. Ясінська Л. Е. Нотариат в Галичині за Австрійським положенням 1871 р. / Л. Е. Ясінська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 112–118.

13. Нелін О. І. До питання успадкування в українських землях у складі Австро-Угорської імперії / О. І. Нелін // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2009. – Вип. 45. – С. 141–146.

Долинская М. С. Нотариат и нотариальное законодательство на западноукраинских землях во времена Австро-Венгрии (на примере Австрийского нотариального порядка от 25 июля 1871)

Рассмотрено актуальные вопросы правового регулирования нотариальной деятельности, органов нотариата на украинских землях в составе Австро-Венгерской империи.

Охарактеризовано Закон от 25 июля 1871 «Об обязательности нотариального удостоверения некоторых сделок».

Осуществлен анализ нормативного акта Австрийской империи «Закон от 25 июля 1871 о введении нового нотариального порядка».

Утверждено, что большинство норм Австрийского нотариального порядка остаются до сих пор актуальными.

Ключевые слова: *нотариальный порядок, нотариус, нотариальный архив, завещание.*

Dolynska Notary and Notary Law in Western Ukraine during the Austro-Hungarian Empire (on an Example of the Austrian Notary Order of July 25, 1871)

The study focuses on topical issues of legal regulation of notary activity, bodies of notary in Ukrainian lands within the Austro-Hungarian Empire.

The author characterizes the law of 25 July 1871 «On mandatory notary certification of certain agreements».

This paper analyzes the regulation of the Austrian Empire «Law of July 25, 1871 on the Introduction of New Notary Order». It is proved that the majority of the regulations of Austrian notary order still remains actual. The article deals with the order of access to the profession of notary, including requirements for candidates for the post of notary. The process of entering the notary office involves the possession of a seal, bringing the oath and bail.

The role of the Chamber of Notaries in the activities of notaries is considered. Attention is paid to monitoring the activities of notaries and methods of punishment in the disciplinary procedure. Features of notaries in Austria were on the one hand, the subject of corporate governance; on the other hand they were not separated from the general judicial system and were in strict dependence from both the Minister of Justice and the local judiciary.

Special attention is paid to the order of substitution notary.

Attention is paid to the restriction of the rights of notary acts in its name and on its behalf, in the name of or on behalf of his wife, her family and their direct or indirect relatives to the 4th degree of kinship.

The duties of a notary are applied not only to preserve the secrets of his notary acts to the parties, but also oversee the secrecy of his assistants.

The cases of termination of employment of the notaries are also observed.

Particular attention is paid to the creation and functioning of notary archives. The analysis procedure of notary acts involves witnesses, including witnesses' wills. In this case, it is noted that the notary, besides performing the duties, has the right to act as a witness. The procedure for registration of notary acts committed by a notary is examined. The author concludes that most of the rules of the procedure of Austrian Notaries remain relevant nowadays.

Key words: *notary procedure, notary, notary archives, will.*

Стаття надійшла 4 вересня 2014 року

УДК 347.611

**А. О. Дутко,
С. Р. Мних**

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СІМ'Ї ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Здійснено науково-теоретичний аналіз поняття, ознак, підстав створення сім'ї, правового регулювання права на сім'ю за законодавством України. Охарактеризовано істотні ознаки сім'ї, сформульовано визначення поняття «сім'я» і запропоновано закріпити чіткий перелік підстав створення сім'ї. Проаналізовано види сімей та законодавство, яке їх закріплює. Виокремлено елементи права на сім'ю як природного (загальносоціального) права особи. Зазначено, що у структурі права особи на сім'ю наявні статичні та динамічні аспекти.

Ключові слова: *сім'я, ознаки сім'ї, право на сім'ю, право на створення сім'ї, право на проживання в сім'ї, право на повагу до свого сімейного життя, право на державну охорону сім'ї.*